

XIII. A KUTATÁS TAPASZTALATAINAK ÖSSZEGZÉSE

Kutatásunk adatainak ismertetése után összegezzük kialakult véleményünket. Reményeink igazolódni látszanak abban a tekintetben, hogy bár forradalmian új dolgokat nem tudtunk meg mi sem a helyi cigány kisebbségi önkormányzatok működéséről, kutatásunkkal tovább árnyalhatjuk a már meglévő tudást, illetve új szempontok bevonásával gazdagíthatjuk a CKÖ-k működéséről meglévő ismereteinket.

Munkánk során kirajzolódott, hogy milyen körülmények, társadalmi viszonyok között kell vállalt feladataikat teljesíteniük a megválasztott testületeknek. Nyilvánvaló, hogy Magyarországon egyenletes ütemben fogy a népesség. Az általunk megvizsgált településeken is ennek voltunk tanúi, miközben tapasztaltuk, hogy az adott területen folyamatosan növekszik mind a cigány emberek száma, mind az aránya.⁷⁹ Tehát egyre nagyobb arányú cigány lakosság jellemzi az általunk vizsgált településeket, különösen igaz ez a kis településekre, miközben a roma lakosság lakhatási körülményei még közel sem olyan kedvezőek, mint a nem romák esetében. Ez világossá vált számunkra a különböző infrastrukturális lehetőségekhez való hozzájutás vizsgálatakor. Sok helyen már a teljes „elcigányosodás” víziójával küzdenek és riogatnak a polgármesterek, meggyőződésük szerint ez az egyik – a munkalehetőségek hiánya mellett – fő oka annak, hogy a nem roma lakosság folyamatosan elvándorol a településekről. Kutatásunk során igen erős cigányellenességet is regisztráltunk az adott településeken. Általánosságban és alapvetően cigányellenesnek tartotta a többségi lakosságot nemcsak az adott CKÖ vezetője, hanem maga a település vezetője is. Különösen igaz volt ez a kérdőívünkben szereplő „lumpen elemek” kategóriára, ami a megkérdezettek értelmezésében az általuk elvárt életvitel hiányát jelenti. Hasonlóan nagy ellenségeséggel szemlélték az „új beköltözőket” is. A saját, bejáratott kapcsolatok mellett az újtól való félelemnek már történelmi hagyományai vannak hazánkban is. És ez még a cigány lakosságra is jellemző. A cigányellenesség megnyilvánulási formái között döntő többségben a verbális aktusok állnak, de több helyen számoltak be a szegregáció különböző formáiról, sőt fizikai bántalmazás lehetőségéről is. Mindezekre a cigány népesség meglehetősen nehezen tud válaszokat találni. Többen próbálkoznak származásuk eltitkolásával, de ez a „láthatóság” miatt igen nehéz. Úgy tűnik azonban, hogy egyre elterjedtebb stratégiává válik a ve-

⁷⁹ Vö. Kállai: Gyorsjelentés. I. m.

gyes házasságok kötése, ami végső soron az integráció vagy akár az asszimiláció egyik lépése is lehet, habár a többségi társadalom nem feledkezik meg egyetlen cigány ember származásáról sem, és a vegyes házasságokat is alapvetően „cigány családoknak” tartják.

A helyi cigány kisebbségi önkormányzatoknak ebben a nem igazán befogadó közegben kell munkájukat végezniük. Az eredményes működéshez tehát kevésbé kedvezőek a feltételek. A testületek elhelyezése esetleges, a helyi lehetőségek függvénye, esetenként el is költöztetik őket, ezzel is nehezítve a folyamatos működést. Gyakran nem is iroda jellegű helyiséget kapnak, hanem valamilyen más funkciójú – kultúrház, tévész iroda – épületben kell időpontot egyeztetni rendezvényeik megtartása érdekében. Infrastrukturális téren sem túl kedvező a helyzet, ez különösen a számítógépes történő ellátottság hiányában jelentkezik, illetve számítógép megléte esetén is ritka az internet-hozzáférés. Ez pedig már szorosan kapcsolódik a finanszírozás kérdéséhez, hiszen a „többszatornás finanszírozás” egyik alapja a sikeres pályázati munka, ahhoz pedig időben kell szert tenni a megfelelő információkra. A személyi kérdésekben az elmúlt ciklusokhoz képest lassú előrelépésnek vagyunk tanúi, bár ez még igen messze áll a hatékonyan működni tudó képviselő ideálképétől. Mindezekből adódóan, illetve abból a tényből következően, hogy a finanszírozásból egyedül az állami normatíva biztos, már alapjaiban inog a rendszer.

Az ellátott feladatokat vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a CKÖ-k legkevésbé a kisebbségi törvényben kitűzött céloknak, sokkal inkább a cigány lakosság várakozásainak szeretnének megfelelni. Mindezt részben magyarázzák a nehéz helyzetben levő etnikai csoport elvárásai, de ez ütközik a törvényi lehetőségekkel. Ebből következőleg a kisebbségi testületek frusztrációval küzdenek, és bár a lehetőségekhez képest sikeresnek ítélik meg a munkájukat, mégis aggodalommal szemlélik azt a perspektívát, hogy esetleg a jövőben kizárólag csak a roma lakosság válassza őket, mivel igen kevésbé tudják teljesíteni az elvárásokat. A települési vezetők pedig csak abból a megfontolásból tartják szükségesnek a CKÖ-k létét, hogy azok a cigány lakossággal kapcsolatos bizonyos terheket átvesznek tőlük, ami pedig nem is lenne feladatuk.

AZ „ÁTLAGOS” HELYI CIGÁNY KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZAT

Kutatásunkból kirajzolódott egy „átlagos” – tehát nem létező – helyi cigány kisebbségi önkormányzat képe. Ebben több olyan képviselő van, aki már nem az első ciklusban látja el ezt a tisztséget. Egyre több képviselőjelölttel kell megküzdenie a választások során, de gyakran a nem cigány szavazóknak is köszönhetően tovább folytatja munkáját. A testület általában egy 30–50 négyzetméter nagyságú, általában egyetlen helyiségből álló irodában van elhelyezve, amely valószínűleg a helyi Polgármesteri Hivatalban található. Nincs számítógépe, ebből következőleg internet-hozzáférése sincs, sőt jó eséllyel még saját telefonvonalra sem. Ezért a kisvárosokban, de még inkább a községekben levő CKÖ működése attól függ, hogy a Polgármesteri Hivatal megengedi-e az éppen szükséges

infrastruktúra használatát. A gazdálkodásuk és költségvetésük tekintetében 1 712 000 forinttal rendelkeztek 2002-ben. Ennek a bevételnek jelentős részét képezte a 655 000 forintos állami normatíva, de kaptak átlagosan 560 000 forint támogatást a helyi önkormányzatoktól is. Valamivel több, átlagosan 650 000 forintot sikerült pályázaton elnyerniük, amelynek legjelentősebb része általában valamelyik minisztériumtól vagy a MACIKA-tól származik. Az így megszerzett összeget meglehetősen arányosan osztják szét a megvalósítandó feladatok finanszírozására. Így elköltönek több mint félmilliót a működési költségekre és fejlesztésre, további 600 ezret a tiszteletdíjakra és költségtérítésre. A fennmaradó félmilliót pedig szinte egyenletesen szociális támogatásra, oktatási célúnak nevezett, bár inkább bújtatott szociális célú kiadásokra, valamint kulturális események megszervezésére költik el. Mindebből az a következtetés vonható le, hogy egyrészt költségvetésük több mint kétharmada felemésztí saját fenntartásukat, a megmaradó egyharmad jelentős részét pedig olyan célokra fordítják – szociális segélyezés –, amire nincs jogszabályi felhatalmazásuk.

A tipikus kisebbségi képviselő 40 év körüli férfi, aki befejezte általános iskolai tanulmányait, és esetleg szakmunkás-bizonyítványt is szerzett, fizikai dolgozó, akinek van munkaviszonya, és legnagyobb valószínűséggel közintézményben vagy gyárban dolgozik, esetleg vállalkozó. Nem kap tiszteletdíjat és költségtérítést a költségvetésből, a nagyobb városokban lakók esetében erre sincsenek is igazán rászorulva. Valószínűleg részt vett már valamilyen továbbképzésen, és a CKÖ életében pedig a testületi üléseket leszámítva csupán esetlegesen vesz részt. A felkészültség hiányait pótolva elvileg lehetőség volna külső szakemberek bevonására, de erre csak minimális mértékben kerül sor, hiszen a legtöbb esetben ennek sincsenek meg az anyagi feltételei. Azokon a helyeken azonban – tipikusan a városokban –, ahol van erre forrás, ott inkább a települési önkormányzat roma emberekkel kapcsolatos kötelezettségeinek megoldásában segédkeznek ügyintéző és szociális munkás foglalkoztatásával. Sok esetben a települési önkormányzattól kapott magasabb költségvetési támogatás valószínűleg ún. „címkézett támogatás”, amelyet a települési önkormányzatok pontosan ezeknek a feladatoknak számukra egyszerűbb megoldása érdekében adnak a CKÖ-knek.

A tevékenységük keretében többnyire olyan, a törvényben nem a hatáskörükbe utalt feladatokkal foglalkoznak, mint például a szociális, a lakhatási vagy a munkahely-teremtési kérdések. A települési önkormányzatok azonban csak addig örülnek ennek, amíg az ő vállukról vesznek le – egyébként hatáskörükbe utalt – terheket. Mindez rányomja a bélyegét az együttműködésükre is. Így a CKÖ-tagokat meghívják az ülésekre, sőt sok esetben tagjai lehetnek a települési önkormányzat általuk is favorizált bizottságainak. Itt többségében kikérik, de legalábbis meghallgatják a véleményüket, ráadásul olyan kérdésekben, amelyek számukra és a cigány lakosság számára is fontosak, bár alapvetően nem tartoznak a kisebbségi önkormányzat feladatkörébe. A dolog szépséghibája azonban abban rejlik, hogy a hatékonyság nem megfelelő. A CKÖ a külső kapcsolatok tekintetében elsősorban a helyi intézményekkel és szereplőkkel ápol közepes minőségűnek mondható viszonyt. A pályázati le-

hetőségek révén viszonylag nagy számban ápolnak kapcsolatokat országos közalapítványokkal is, illetve a vélelmezett diszkriminációs ügyek miatt különböző jogvédő szervezetekkel, a kisebbségi ombudsmannal, az Oktatási Minisztériummal is. Az Országos Önkormányzattal szinte csak a formalitásokra – vagy még arra sem – szorítkozó kapcsolat áll fenn. Együttműködésről, de legalább informális kapcsolatról szinte csak azokban az esetekben beszélhetünk, ha a CKÖ valamelyik tagja egyben az OCÖ képviselője is.

A CKÖ-k igen jelentős változást szeretnének a jogi szabályozásban és a finanszírozás kérdésében, mert érzékelik, hogy a roma lakosság, a többi nemzetiségtől eltérően, másfajta gondok orvoslását várja tőlük, mint amire felhatalmazásuk van. Az persze más kérdés, hogy nekik kellene-e kielégíteniük a roma lakosság igényeit, de tény, hogy helyi szinten ők azok, akik próbálnak tenni valamit. Az is szinte egyöntetűnek látszik, hogy a kisebbségi képviselők intenzívebb kapcsolatot kívánnak a különböző szintek között, igény mutatkozik a megyei kisebbségi önkormányzatra is.

VÉGSŐ KÖVETKEZTETÉSEK

Biztosak vagyunk abban, hogy a magyarországi roma népesség társadalmi integrációját nem a helyi cigány kisebbségi önkormányzatok fogják megoldani, különösen nem úgy, hogy erre nincs is felhatalmazásuk. Meggyőződésünk szerint erre a szervezeti formára több okból is szükség van: egyelőre helyi szinten az alapvető problémák orvoslására nincs más, és később, amikor talán majd lesz, akkor már tényleges feladatát is képes lesz megoldani. Előnye továbbá, hogy tapasztalatunk szerint a települési vezetők kénytelenek valamilyen mértékben komolyan venni ezeket a testületeket, az egyszerű civil szervezetekkel történő együttműködésre nem kötelezi őket semmi. Enélkül helyi szinten igazán nem lenne semmilyen kényszerítő erő, amely arra készítené az önkormányzatokat, hogy próbáljanak megoldásokat találni a roma népesség égetővé váló gondjaira; a jogszabályok érvényesülésének határfokáról pedig kedvezőtlen tapasztalatokat szerezhettünk az elmúlt években. Számunkra nem tűnik úgy, hogy a kisebbségi szféra az „etnobiznisz” talaja lenne. Természetesen vannak arra utaló jelek, hogy sok embernek a néhány ezer forintos tiszteletdíj komoly segítséget jelent, hogy enyhítse családjá megélhetési gondjait, de helyi szinten alapvetően nincs olyan nagy összegű pénz, hogy ez komolyabb „biznisz” tárgyát képezhetné. Az általunk nem vizsgált országos szint esetében természetesen már más példák is lehetnek. Megítélésünk szerint a helyi képviselőket nem egyszerű „szereplési vágy” löki a szociális ügyek területére, hanem a kényszerűség. Hiszen ők is az adott közösségből származnak, hasonló színvonalon élnek, tudják, min kellene változtatni. Az inkább kérdéses, miként működik a többi jogszabály, ha a kisebbségi önkormányzatoknak kell ezekkel a kérdésekkel foglalkozniuk.

Persze sokan mondják erre, hogy e feladatokat mégiscsak a települési vezetőknek kellene megoldania, és ezzel csak etnicizálunk bizonyos problémákat.

Lehet, hogy így van. De az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják – bármennyire is féltő kimondani –, hogy célzott roma programok nélkül esély sincs a cigány lakosság felemelkedésére. Az persze más kérdés, hogy meg kell teremteni a sikeres tevékenység anyagi és szellemi alapjait is. Hiszen a jelenlegi kisebbségi vezetőktől még nem várható olyan szintű munka, amely döntő áttörést hozna a népcsoport életében. Mindenképpen elindult azonban egy politikai szocializációs folyamat: helyi szintről nőnek fel az országos cigány politikusok, őket néha már szinte komolyan veszi az ország vezetése. Az áttörés viszont a következő generációra marad. Mert meggyőződésünk: a cigány/roma népesség helyzetében csak akkor lesz látható változás, ha nem az aktuális hatalom kegyéből születik valamiféle intézkedés, hanem a cigány emberek és vezetőik, saját lehetőségeik, képességeik és igényeik felmérése után saját maguk képviselik érdekeiket, és teremtik meg a felemelkedéshez szükséges körülményeket.